

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

СЛОМА ВАЛЕНТИНА МИКОЛАЇВНА

УДК347.41 (477)(043.5)

**ЗОБОВ'ЯЗАННЯ З МНОЖИННІСТЮ СУБ'ЄКТІВ
У ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ**

Спеціальність 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес;
сімейне право; міжнародне приватне право

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора юридичних наук

Тернопіль – 2020

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Тернопільському національному економічному університеті

Науковий консультант: доктор юридичних наук, професор,
дійсний член (академік) НАПрН України,
заслужений діяч науки і техніки України
Стефанчук Руслан Олексійович,
Верховна Рада України,
Перший заступник Голови Верховної Ради
України

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, старший дослідник,
член-кореспондент НАПрН України,
заслужений юрист України
Кот Олексій Олександрович,
Науково-дослідний інститут приватного права і
підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака
НАПрН України,
провідний науковий співробітник відділу
проблем приватного права

доктор юридичних наук, професор,
Бичкова Світлана Сергіївна,
Національна академія внутрішніх справ,
завідувач кафедри цивільного права і процесу

доктор юридичних наук, доцент,
Якубівський Ігор Євгенович,
Львівський національний університет
імені Івана Франка,
доцент кафедри цивільного права та процесу

Захист відбудеться «19» грудня 2020 року о 9-00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 58.082.04 у Західноукраїнському національному університеті за адресою: 46009, м. Тернопіль, вул. Львівська, 11а, зал засідань.

Із дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Західноукраїнського національного університету за адресою: 46009, м. Тернопіль, вул. Бережанська, 4.

Автореферат розісланий «19» листопада 2020 року.

**Т.в.о. вченого секретаря
спеціалізованої вченої ради**

В. В. Савенко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Україна, проголосивши себе європейською державою, стала на шлях реформ і перетворень. Водночас, національне законодавство потребує удосконалення механізму правового регулювання у всіх сферах суспільних відносин, зокрема й у сфері цивільно-правових зобов'язань.

Зобов'язання є однією із фундаментальних категорій цивільного права, що в різні періоди розвитку цивілістики викликає непересічний науковий інтерес та увагу дослідників. Аналіз вчень за окресленим напрямком свідчить про наявність переважно усталених поглядів цивілістів щодо розуміння поняття «зобов'язання», його характерних ознак, визначення основних структурних елементів. Водночас, у сучасних умовах цивільно-правові зобов'язання характеризуються високим ступенем динамічності. Розвиток економічних відносин зумовлює необхідність тісної взаємодії їхніх учасників, що призводить до формування значної кількості зобов'язань з ускладненням суб'єктного складу.

Виникнення зобов'язань з множинністю суб'єктів зумовлене тим, що: по-перше, сторони зобов'язання (кредитор та/або боржник) можуть бути представлені кількома особами; по-друге, у багатьох зобов'язаннях, крім боржника та кредитора, беруть участь треті особи; по-третє, у зобов'язаннях допускається заміна боржника та кредитора іншими особами.

Незважаючи на те, що після прийняття Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) правове регулювання зобов'язальних відносин піднялось на якісно новий рівень, однак його не можна вважати таким, що повністю відповідає потребам сучасного цивільного обороту. Зобов'язання з множинністю суб'єктів потребують спеціального регулювання, оскільки саме визначення оптимального правового режиму таких відносин є гарантією задоволення прав та інтересів їх учасників.

З огляду на вищезазначене цивілістична доктрина потребує системного науково-теоретичного дослідження зобов'язань з множинністю суб'єктів з метою окреслення шляхів вирішення як теоретичних, так і практичних проблем. Важливість наукової розробки загальнотеоретичних питань зобов'язальних відносин з множинністю суб'єктів зумовлена також необхідністю врахування позитивного зарубіжного досвіду, оскільки успішність реалізації поставлених перед Україною завдань на сучасному етапі залежить від того, наскільки цивільне законодавство України відповідатиме сучасним тенденціям розвитку європейського права.

Протягом двох останніх десятиліть зобов'язання з множинністю суб'єктів у національній доктрині права були предметом наукових досліджень. Проте останні стосувались, як правило, окремих видів зобов'язань з ускладненням суб'єктного складу. Вони представлені здебільшого дисертаційними роботами на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук, до яких можна віднести праці: О. О. Кота «Перехід прав кредитора до третіх осіб в цивільному праві України» (2002 р.); І. О. Бровченка «Участь третіх осіб у цивільно-

правових зобов'язаннях» (2009 р.); О. Я. Кузьмича «Договір на користь третьої особи в цивільному праві України» (2010 р.); К. М. Левандовські «Правове регулювання субсидіарної відповідальності фізичних та юридичних осіб в Україні та Німеччині (порівняльно-правовий аналіз)» (2012 р.); Д. В. Трута «Цивільно-правові зобов'язання з множинністю осіб» (2014 р.); Г. Г. Гриценко «Множинність осіб у цивільно-правовому зобов'язанні» (2015 р.); О. І. Чернілевської «Зобов'язання з відшкодування шкоди, завданої спільно кількома особами» (2017 р.); В. М. Касапа «Заміна сторін у цивільно-правовому зобов'язанні» (2017 р.) та ін.

Науково-теоретичну базу дослідження становлять праці вітчизняних і зарубіжних науковців, зокрема: М. М. Агарова, К. Я. Ананьєвої, А. С. Бакіна, С. М. Бервено, В. А. Белова, О. Є. Богданової, Т. В. Боднар, К. Борзової, М. І. Брагінського, І. О. Бровченка, С. І. Вільнянського, В. В. Вітрянського, Є. Годеме, В. О. Голевінського, Н. Ю. Голубєвої, С. Д. Гринько, А. Б. Гриняка, Г. Г. Гриценко, О. В. Дзери, С. М. Єрмолаєва, Ю. В. Журавльової, О. С. Іоффе, І. Р. Калаура, В. М. Касапа, Б. Е. Кензєєва, О. О. Кота, М. К. Кроз, Ю. Я. Крюкової, Н. С. Кузнєцової, О. Я. Кузьмича, В. В. Кулакова, І. С. Лукасевич-Крутник, В. В. Луця, Р. А. Майданика, М. О. Мількова, Л. Ж. Морандьєра, Х. Т. Насірова, І. Б. Новицького, О. О. Отраднovoї, Р. Саватьє, Ф. К. Савіньї, С. В. Сарбаша, Р. О. Стефанчука, Є. О. Суханова, Ю. К. Толстого, Д. В. Трута, Є. О. Харитоновна, О. І. Харитонової, Я. М. Шевченко, Г. Ф. Шершеневича, О. С. Яворської, В. Л. Яроцького та ін.

Водночас, незважаючи на таку кількість наукових розробок, існує ціла низка загальнотеоретичних та практичних питань, пов'язаних із формуванням і застосуванням положень щодо правового регулювання цивільно-правових зобов'язань з множинністю суб'єктів. Досі залишаються невирішеними доволі важливі теоретичні проблеми, зокрема, ті, що пов'язані з визначенням самого поняття «зобов'язання з множинністю суб'єктів», його співвідношення з подібними правовими категоріями, з'ясуванням спірних питань щодо правової природи часткових, солідарних і субсидіарних зобов'язань, їх належності до категорії зобов'язань з множинністю осіб, а також окремих аспектів участі третіх осіб у зобов'язанні. Вказане дозволяє стверджувати, що без комплексного, фундаментального аналізу численних дискусійних питань, пов'язаних із правовим регулюванням зобов'язань з множинністю суб'єктів та окреслення конкретних шляхів їх вирішення подальший послідовний розвиток цивілістичної науки та вдосконалення цивільного законодавства не вбачається можливим.

З огляду на сказане, тема дисертаційного дослідження є актуальною.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертацію виконано в межах теми науково-дослідної роботи кафедри цивільного права і процесу Тернопільського національного економічного університету «Гармонізація цивільного законодавства України з правом Європейського Союзу» (номер державної реєстрації – 0118U003550).

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є вирішення наукової проблеми, яка полягає у розробці теоретичного підґрунтя для

вдосконалення правового регулювання зобов'язань з множинністю суб'єктів, формуванні на цій основі наукових висновків, спрямованих на розвиток доктрини цивільного права та практичних пропозицій щодо вдосконалення національного законодавства у цій сфері.

Для досягнення поставленої мети сформульовано такі основні **завдання**:

- визначити методологічні засади дослідження зобов'язань з множинністю суб'єктів;
- розглянути історію розвитку цивільно-правового інституту зобов'язань з множинністю суб'єктів;
- визначити поняття та сутність зобов'язання з множинністю суб'єктів;
- провести класифікацію цивільно-правових зобов'язань з множинністю суб'єктів;
- охарактеризувати поняття та джерела правового регулювання зобов'язань з множинністю суб'єктів;
- виявити особливості часткових зобов'язань як виду зобов'язань з множинністю осіб;
- охарактеризувати зміст та характер зв'язків між суб'єктами солідарних цивільно-правових зобов'язань;
- з'ясувати основні теоретичні підходи до визначення поняття та правової природи субсидіарних зобов'язань;
- встановити особливості правового статусу третіх осіб у цивільно-правовому зобов'язанні;
- запропонувати шляхи вирішення теоретичних і практичних проблем, пов'язаних із виконанням зобов'язань з множинністю суб'єктів;
- розробити пропозиції та рекомендації з питань удосконалення правового регулювання зобов'язань з множинністю суб'єктів в Україні.

Об'єктом дослідження є цивільні правовідносини зобов'язального типу з ускладненим суб'єктним складом.

Предметом дослідження є зобов'язання з множинністю суб'єктів у цивільному праві України, теоретичні концепції, ідеї, положення за темою дослідження, міжнародно-правові акти, нормативно-правові акти України та практика їх застосування, законодавство окремих держав світу.

Методи дослідження. Методологічною основою дисертації є сукупність загальнонаукових та спеціально-юридичних методів наукового пізнання.

Історико-правовий метод сприяв дослідженню еволюції правового регулювання зобов'язальних відносин з множинністю суб'єктів на окремих етапах розвитку суспільства (*підрозділ 1.3*). Герменевтичний метод застосовувався при дослідженні правової природи зобов'язань з множинністю суб'єктів, їх ознак та структурних елементів (*підрозділи 1.2, 1.4*). Важливе місце при дослідженні зобов'язань з множинністю суб'єктів займав діалектичний метод, слугуючи з'ясуванню закономірностей розвитку даних відносин, формуванню авторської позиції щодо необхідності вдосконалення чинного законодавства (*підрозділи 2.1, 2.2, 3.1.–3.3, 4.1.*). Застосування формально-логічного методу уможливило визначення поняття «зобов'язання з множинністю суб'єктів», виокремлення його ознак та здійснення класифікації

зобов'язань з множинністю суб'єктів (*підрозділи 1.4, 2.1, 3.1, 4.1, 5.1*). Використання системно-структурного методу дало змогу створити цілісну картину предмета дослідження та визначити місце положень про зобов'язання з множинністю суб'єктів у законодавстві й доктрині цивільного права (*підрозділи 1.1., 1.4.*). Застосування таких загальнонаукових методів як аналіз і синтез сприяло дослідженню зв'язків між сторонами зобов'язальних відносин, між особами, які представляють сторону боржника/кредитора, між сторонами та третіми особами, а також при визначенні обсягу їх прав і обов'язків (*підрозділи 2.2, 3.2, 3.3, 4.2, 5.2–5.4*).

Порівняльний метод дав змогу виявити та визначити шляхи імплементації у вітчизняний правовий порядок ефективних напрацювань зарубіжного досвіду законотворення та правової доктрини у сфері регулювання зобов'язальних відносин з множинністю суб'єктів (*підрозділи 1.5, 2.1, 2.2, 3.1, 3.2, 4.2*). Методи абстрагування та правового прогнозування використовувались як універсальні при визначенні можливих напрямків подальшого удосконалення правового регулювання цивільно-правових зобов'язань з множинністю суб'єктів.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що дисертація є першим у вітчизняній правовій науці комплексним дослідженням зобов'язань з множинністю суб'єктів у цивільному праві України. У дисертаційній роботі обґрунтовано концептуальні підходи до правового регулювання зобов'язальних відносин з множинністю суб'єктів, на підставі чого сформульовано нові або такі, що містять елементи наукової новизни положення, що виносяться на захист.

Уперше:

1) розмежовано змістовне навантаження понять «зобов'язання з множинністю суб'єктів» та «зобов'язання з множинністю осіб». Зобов'язання з множинністю суб'єктів – це вид складного зобов'язального правовідношення, якому властивий особливий правовий зв'язок між його суб'єктами (сторонами, іншими особами), що обумовлює ускладнення здійснення суб'єктивних цивільних прав і (або) виконання обов'язків. Зобов'язання з множинністю осіб – це єдине зобов'язання з ускладненням суб'єктного складу, в якому на стороні кредитора та/або боржника беруть кілька осіб. Таке правовідношення, окрім множинності суб'єктного складу, характеризується єдністю об'єкта зобов'язання та наявністю внутрішніх і зовнішніх правових зв'язків між його учасниками. Зміст такого зобов'язання складає право вимоги кредитора (кредиторів) до боржника (боржників) про задоволення його (їх) інтересів та обов'язок боржника (боржників) вчинити певну дію, спрямовану на задоволення інтересів кредитора (кредиторів);

2) виокремлено критерії для класифікації цивільно-правових зобов'язань з множинністю суб'єктів: а) залежно від підстав виникнення: договірні та недоговірні зобов'язання з множинністю суб'єктів. Водночас, недоговірні зобов'язання з множинністю суб'єктів можна поділити на ті, що: виникають з правомірних дій; виникають щодо відшкодування шкоди; б) залежно від зв'язків між суб'єктами, які утворюють множинність: зобов'язання з множинністю осіб та зобов'язання з участю третіх осіб; в) залежно від моменту

виникнення множинності виділяють зобов'язання, в яких множинність виникає: у момент виникнення зобов'язання; у процесі існування зобов'язання; у момент виконання зобов'язання;

3) запропоновано розглядати правове регулювання цивільно-правових зобов'язань з множинністю суб'єктів як регламентований вплив на такі відносини системи правових засобів, які закріплюють модель фактичної поведінки їхніх суб'єктів, спрямовану на досягнення правового результату, що обумовлений залученням на стороні кредитора та/або боржника зобов'язання двох і більше осіб, а також третіх осіб;

4) з'ясовано, що обсяг прав та обов'язків кожної особи, яка є фігурантом на стороні кредитора та/або боржника у часткових зобов'язаннях є доводом відсутності у них правового статусу сторони зобов'язання з множинністю осіб та демонструє спільну персоніфікацію цих осіб як одну із його сторін;

5) визначено, що у частковому зобов'язанні дія, як його об'єкт, є спільною для сторін зобов'язання, проте виконується кожною особою, яка виступає на стороні боржника, у певній частці, визначеній законом або договором;

6) встановлено умови заміни однієї із осіб, що виступають на стороні боржника чи кредитора у частковому зобов'язанні. У випадку заміни одного із боржників, з метою уникнення негативних наслідків, спричинених невиконанням боржниками своєї частки у зобов'язанні, необхідно отримати згоду всіх інших боржників. У випадку заміни одного із кредиторів у часткових зобов'язаннях доцільно застосовувати за аналогією положення ч. 1 ст. 362 ЦК України, зокрема, у випадку відплатного передання права вимоги обов'язковою є згода інших кредиторів на відступлення права вимоги одним з них;

7) означено співвідношення нормативного та індивідуального регуляторів солідарних зобов'язань крізь призму рис солідарності та виявлено, що її легальні риси характеризують загальну модель поведінки, яка може ускладнюватися можливостями, що встановлюються особою, яка вчиняє односторонній правочин, або домовленістю сторін зобов'язання у тому випадку, коли солідарне зобов'язання зумовлене договірною моделлю. З огляду на це риси окремо взятого солідарного зобов'язання доречно диференціювати на загальні та індивідуальні;

8) визначено межі свободи поведінки кредитора у пасивному солідарному зобов'язанні при пред'явленні ним вимоги до зобов'язаної сторони, які обумовлені змістом зобов'язання, допустимістю поділу його предмета та потенційною можливістю боржника, до якого звернена вимога, виконати зобов'язання;

9) з'ясовано, що принцип належного виконання для субсидіарних зобов'язань визначається суб'єктним складом правовідносин та реалізовується через виконання зобов'язання основним та/або субсидіарним боржниками;

10) встановлено, що субсидіарне зобов'язання не може існувати у зоні зобов'язальних правовідносин, де виконання зобов'язання нерозривно пов'язане з особою основного боржника, тому воно не може бути виконане субсидіарним боржником.

Удосконалено:

11) положення про те, що солідарному зобов'язанню властивий широкий спектр можливостей кредитора у площині пред'явлення вимог до боржників, що є переконливим проявом принципу диспозитивності у механізмі виконання зобов'язань із множинністю осіб. Зроблено застереження, що кожен обраний кредитором варіант пред'явлення вимоги сфокусований на виконання солідарного зобов'язання, як цілісної договірної моделі;

12) доктринальну модель заміни кредитора у активному солідарному зобов'язанні. Визначено, що з метою захисту прав учасників солідарного зобов'язання, необхідно отримувати згоду від усіх солідарних кредиторів для відступлення права одним із них;

13) підхід до визначення моменту участі субсидіарного боржника у зобов'язанні. Зокрема, поєднання у словосполученні «субсидіарний боржник» двох правових категорій «субсидіарність» та «боржник» позначається на розмежуванні у часі виникнення у іншої особи, до якої може бути пред'явлена вимога кредитора, обов'язку як боржника (обов'язок такої особи як і обов'язок основного боржника виникають одночасно внаслідок виникнення субсидіарного зобов'язання) та моменту, з якого виникає потреба виконання такою особою субсидіарного обов'язку;

14) наукові доводи доречності розмежовувати правову природу прав третьої особи, які виникають у неї з договору, адже до моменту вираження наміру вступити у договірне зобов'язанням третя особа володіє лише секундарним правом, а після вираження наміру скористатися своїм правом ця особа набуває суб'єктивні права і обов'язки як учасник зобов'язання.

Набули подальшого розвитку:

15) визначення цивільно-правового зобов'язання як динамічного відносного цивільного правовідношення, у якому одна сторона (боржник) зобов'язана вчинити на користь другої сторони (кредитора) певну дію (дії) майнового або немайнового характеру або утриматися від вчинення дії (дій), а кредитор має право вимагати від боржника виконання його обов'язків. Втім обидві сторони зобов'язання можуть бути одночасно як кредитором, так і боржником;

16) твердження, що зобов'язання з множинністю осіб, будучи окремим видом цивільно-правових зобов'язань та маючи власну видову лінію (часткові, солідарні та субсидіарні), яка обумовлена різними кваліфікаційними характеристиками (у часткових зобов'язаннях кожному кредиторі (боржникові) належить частка в об'єкті; у солідарному зобов'язанні діє правило «один за всіх», а в субсидіарному зобов'язанні встановлена черговість його виконання основним і субсидіарним боржниками), не підпорядковані узагальненій моделі поведінки їх учасників, що виключає можливість моделювання загальних законодавчих положень для цього виду зобов'язань;

17) висновок, що всім видам зобов'язань з множинністю осіб властива частковість, проте різняться вони підходами до визначення часток: у часткових зобов'язаннях частки кожного боржника законодавчо визначено рівними або їхній розмір може встановлюватися за домовленістю осіб, а в солідарних і

субсидіарних зобов'язаннях частки існують у латентному стані, зокрема у солідарних зобов'язаннях розмір часток визначається безпосередньо кредитором, а у субсидіарних – опосередковується поведінкою основного боржника при виконання зобов'язання;

18) ідея розглядати можливість солідарних боржників (кредиторів) висувати заперечення проти вимоги контрагентів, які стосуються виключно суті та змісту солідарного зобов'язання, як засоби захисту їх інтересів;

19) пропозиція визначити за кредитором, який одержав від одного із солідарних боржників виконання не в повному обсязі, право пред'являти вимогу до інших солідарних боржників, у тому числі й до того, котрий виконав зобов'язання не у повному обсязі;

20) доктринальний підхід до виокремлення субсидіарного зобов'язання як виду зобов'язань з множинністю осіб. Ідентифікуючим фактором у цьому кваліфікаційному процесі є дублююча можливість кредитора задовольнити свої інтереси шляхом пред'явлення вимоги до додаткового боржника виконати зобов'язання, якщо основний боржник його не виконав чи неналежно виконав;

21) визначення третьої особи у договірному зобов'язанні як особи, котра має власний інтерес щодо об'єкта зобов'язання, і задовольняє його безпосереднім вираженням волі щодо виникнення, зміни чи припинення правовідносин;

22) науковий підхід до відмежування зобов'язань із договору на користь третьої особи від зобов'язань з множинністю осіб. Кваліфікуючим критерієм такого розмежування є похідна від вимоги третьої особи можливість кредитора пред'явити вимогу до боржника виконати зобов'язання;

23) доктринальна ідея про допустимість відступлення кредитором частини вимоги у зобов'язанні. Таке відступлення вимоги обумовлює виникнення часткової множинності осіб між кредитором та особою, до якої перейшла частина вимоги.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що вони можуть бути використані у:

– науково-дослідній сфері для подальших наукових розробок правового регулювання зобов'язальних відносин з множинністю суб'єктів;

– правотворчій діяльності – для визначення напрямів удосконалення положень чинного законодавства, що регулює зобов'язальні відносини з множинністю суб'єктів;

– правозастосуванні – при узагальненні судової практики, наданні рекомендацій із застосування законодавства, тлумаченні положень законодавства судовою практикою;

– освітньому процесі – для удосконалення навчально-методичного забезпечення, підготовки підручників, навчальних посібників, методичних розробок та викладання низки тем у розрізі навчальних дисциплін «Цивільне право», «Договірне право», «Зобов'язальне право».

Положення дисертаційної роботи використовуються при викладанні цивілістичних дисциплін в освітньому процесі закладів вищої освіти, зокрема, Тернопільського національного економічного університету (акт впровадження

від 19 травня 2020 р.), Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова (акт впровадження від 11 травня 2020 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є самостійною науковою працею. Сформульовані у дисертації теоретичні положення, висновки та рекомендації, що виносяться на захист, отримані автором самостійно. У колективній монографії «Соціальні, економіко-правові та фінансові виклики в умовах глобальних трансформацій» (Братислава – Харків, 2019) автором особисто підготовлено підрозділ «Регрес та суброгація: співвідношення понять». Усі інші праці виконані автором без співавторства.

Апробація результатів дисертації. Основні положення дисертації обговорювались на засіданні міжкафедрального семінару Тернопільського національного економічного університету.

Одержані в процесі дослідження висновки, узагальнення та пропозиції висвітлювались у виступах та наукових повідомленнях на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях: Міжнародна науково-практична конференція «Україна в умовах реформування правової системи: сучасні реалії та міжнародний досвід (м. Тернопіль, 8–9 квітня 2016 р.); VII Міжнародна науково-практична конференція «Безпека людини в умовах глобалізації: сучасні правові парадигми» (м. Київ, 24 лютого 2017 р.); XIV Міжнародна науково-практична конференція молодих вчених «Економічний і соціальний розвиток України в XXI столітті: національна візія та виклики глобалізації (м. Тернопіль, 16–17 березня 2017 р.); Науково-практична конференція, присвячена 96-й річниці з дня народження доктора юридичних наук, професора члена-кореспондента АН УРСР В.П. Маслова «Актуальні проблеми приватного права» (м. Харків, 14 лютого 2018 р.); VIII Міжнародна науково-практична конференція «Сучасна університетська правова освіта і наука» (м. Київ, 23 лютого 2018 р.); III Міжнародна науково-практична конференція «Україна в умовах реформування правової системи: сучасні реалії та міжнародний досвід» (м. Тернопіль, 20–21 квітня 2018 р.); Міжнародна науково-практична конференція «Шляхи вдосконалення нормативно-правової бази України як основи сталого розвитку суспільства» (м. Харків, 31 серпня – 1 вересня 2018 р.); IX Міжнародна науково-практична конференція «Юриспруденція в сучасному інформаційному просторі» (м. Київ, 1 березня 2019 р.); XVII науково-практична конференція, присвячена 97-й річниці з дня народження доктора юридичних наук, професора, члена-кореспондента АН УРСР В.П. Маслова «Актуальні проблеми приватного права» (м. Харків, 22 лютого 2019 р.); IV Міжнародна науково-практична конференція «Україна в умовах реформування правової системи: сучасні реалії та міжнародний досвід» (м. Тернопіль, 5–6 квітня 2019 р.); Міжнародна науково-практична конференція «Верховенство права та правова держава» (м. Ужгород, 20–21 вересня 2019 р.); Міжнародна науково-практична конференція «Модернізація цивільно-правової відповідальності» (Матвєєвські цивілістичні читання) (м. Київ, 18 жовтня 2019 р.); Науково-практична конференція, присвячена пам'яті проф. Ч. Н. Азімова та 20-річчю з дня створення кафедри цивільного права № 2 «Проблеми вдосконалення

приватноправових механізмів набуття, передачі, здійснення та захисту суб'єктивних цивільних та сімейних прав» (м. Харків, 29 листопада 2019 р.); XVIII міжнародна науково-практична конференція, присвячена 98-й річниці з дня народження доктора юридичних наук, професора члена-кореспондента АН УРСР В. П. Маслова «Цивільне право України: нові виклики і перспективи розвитку» (м. Харків, 28 лютого 2020 р.).

Публікації. Основні положення та висновки дисертації висвітлено в 40 наукових публікаціях: одній одноосібній монографії, одній колективній монографії, 18 статтях, опублікованих у вітчизняних фахових виданнях, 6 наукових статтях у наукових періодичних виданнях інших держав, у матеріалах і тезах доповідей 14 науково-практичних конференцій.

Структура роботи. Дисертація складається з вступу, п'яти розділів, які об'єднують дев'ятнадцять підрозділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг роботи становить 490 сторінок, з них список використаних джерел складається із 517 найменувань та міститься на 52 сторінках, три додатки на 14 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертації, вказано її зв'язок із науковими програмами, планами, темами, сформульовано мету, завдання, об'єкт і предмет дослідження, охарактеризовано методи наукового пізнання, використані в роботі, змодельовано її наукову новизну, розкрито практичне значення одержаних результатів, наведено інформацію про апробацію результатів дослідження та про публікації за темою, анонсовано структуру дисертації, зазначено її загальний обсяг.

Розділ 1. «Методологічні засади дослідження та загальна характеристика зобов'язань з множинністю суб'єктів» складається з п'яти підрозділів і присвячений з'ясуванню науково-методологічних засад дослідження, сутності категорії «зобов'язання», генези зобов'язань з множинністю суб'єктів, їх поняття та видів, а також правового регулювання даного виду зобов'язань.

У *підрозділі 1.1. «Науково-методологічні засади дослідження зобов'язань з множинністю суб'єктів»* здійснено аналіз розвитку правової думки у дослідженнях зобов'язань з множинністю суб'єктів та визначено основні методи їх наукового пізнання, що сприяло одержанню максимально об'єктивної, точної, всебічної, комплексної та систематизованої інформації, виявленню сутності та особливостей зобов'язальних відносин з множинністю суб'єктів, визначенню перспектив їх удосконалення та розвитку.

Аналіз наукових досліджень різних аспектів зобов'язальних відносин з ускладненням суб'єктного складу надав можливість зробити висновок, що широкий науковий потенціал не вичерпує всього спектру проблематики зобов'язань з множинністю суб'єктів. Динаміка цивільних правовідносин, а також неоднозначні погляди на зобов'язальні відносини з множинністю суб'єктів, потребують й надалі розвитку наукової думки з цього питання.

Запропоновано методологію дослідження зобов'язань з множинністю суб'єктів розглядати як систему методів та способів наукового пізнання, застосування яких дозволило всебічно та послідовно розкрити обрану тематику дослідження та сприяло одержанню упродовж наукового пошуку максимально об'єктивної систематизованої інформації про досліджуване у роботі правове явище.

Зроблено висновок, що використання різних методів наукового пізнання дало змогу виявити загальні закономірності та особливості формування й розвитку зобов'язань з множинністю суб'єктів, що мають на меті забезпечення стабільності цивільно-правових відносин, захисту інтересів учасників, а також можливість уникнути однобічних підходів з досліджуваної проблематики.

У підрозділі 1.2. «Зобов'язання як цивільно-правова категорія» відзначається, що вивчення суті будь-якого правового явища передбачає дослідження його природи. Вказано на важливості розуміння поняття та елементів зобов'язання для дослідження проблемних аспектів, пов'язаних із сутністю та виконанням зобов'язань з множинністю суб'єктів.

Визначено, що цивільно-правове зобов'язання є динамічним відносним цивільним правовідношенням, за яким одна сторона (боржник) зобов'язана вчинити на користь другої сторони (кредитора) певну дію (дії) майнового або немайнового характеру або утриматися від вчинення дії (дій), а кредитор має право вимагати від боржника виконання його обов'язків. Втім обидві сторони зобов'язання можуть бути одночасно як кредитором, так і боржником.

У роботі наголошується на ключових ознаках, властивих зобов'язальному правовідношенню, зокрема: 1) зобов'язання є відносним правовідношенням, що опосередковує динаміку цивільного обігу; 2) суб'єктами зобов'язання є сторони (кредитор та боржник), а також інші особи на стороні боржника чи кредитора та треті особи; 3) об'єктом зобов'язання є поведінка сторін, що полягає у вчиненні дій майнового або немайнового характеру, водночас, предметом зобов'язання є певні матеріальні або нематеріальні блага; 4) зміст простого зобов'язання складає суб'єктивне право кредитора (право вимоги) та суб'єктивний обов'язок боржника; у складних зобов'язаннях обидві сторони мають як права, так і кореспондуючі їм обов'язки.

У контексті дослідження суб'єктного складу зобов'язального правовідношення розглянуто питання співвідношення понять «суб'єкт», «сторона», «особа». Визначено, що суб'єктами зобов'язання визнаються учасники цивільних правовідносин, які реалізують свою правосуб'єктність шляхом здійснення суб'єктивних прав і виконання юридичних обов'язків. Поняття «суб'єкт зобов'язання» включає в себе не лише сторони (кредитор та боржник), але й інших осіб на стороні боржника та кредитора, а також третіх осіб. Сторони є обов'язковими учасниками зобов'язання, а треті особи – у випадках, передбачених договором або законом.

У підрозділі 1.3. «Гене́за зобов'язань з множинністю суб'єктів» досліджено етапи становлення та розвитку зобов'язань з множинністю суб'єктів у різні історичні періоди.

Встановлено, що генеалогічне коріння зобов'язань з множинністю суб'єктів бере свій початок з римського права, зокрема зі стародавнього виду стипуляції – *sponsio*, який передбачав можливість залучення до виконання зобов'язання іншої особи (спонсора) у випадку невиконання зобов'язання основним боржником..

Зобов'язання з множинністю осіб у римському праві поділялись на часткові та солідарні (кореальні та солідарні у прямому розумінні). Ці зобов'язання могли бути активними та пасивними. В окремих випадках допускалась участь третіх осіб у зобов'язанні та заміна осіб у зобов'язанні.

Окрему вагу присвячено дослідженню особливостей правового регулювання зобов'язань з множинністю суб'єктів у положеннях визначних пам'яток правової думки, таких як: Руська Правда, Статути Великого князівства Литовського, Соборне уложення, «Права, за якими судиться малоросійський народ», Цивільний кодекс Галичини та ін.

Виокремлено чотири основних історичних періоди розвитку нормативного регулювання зобов'язальних відносин з множинністю суб'єктів у актах цивільного законодавства на українських землях: період зародження законодавства про зобов'язання з множинністю суб'єктів (до XIV століття) – регулювання зобов'язальних відносин з ускладненням суб'єктного складу здійснювалось за допомогою норм звичаєвого права, а також норм Руської Правди; період становлення законодавства про зобов'язання з множинністю суб'єктів на теренах української держави (XIV–XVII століття) – в актах цивільного законодавства цього періоду з'являються окремі норми, присвячені регулюванню зобов'язань з множинністю суб'єктів (Статути Великого князівства Литовського, Соборне уложення); період законодавчого закріплення зобов'язань з множинністю суб'єктів на теренах української держави (XVIII–XX століття) – регулюванню зобов'язальних відносин з множинністю суб'єктів присвячено окремі статті (параграфи), розділи (книги, глави) кодифікованих нормативних актів; сучасний період (з 2003 р.) – характеризується посиленням диспозитивних засад регулювання цивільно-правових зобов'язань, у тому числі зобов'язань з множинністю суб'єктів.

У підрозділі 1.4. «Поняття та види зобов'язань з множинністю суб'єктів» з'ясовано поняття категорії «зобов'язання з множинністю суб'єктів» у сучасному цивільному праві та виокремлено критерії класифікації таких зобов'язань.

У дисертації, виходячи із сутності поняття «суб'єкт», пропонується виокремлювати «зобов'язання з множинністю суб'єктів», яке включає в себе «зобов'язання з множинністю осіб» та «зобов'язання з участю третіх осіб».

Наведено авторське визначення поняття «зобов'язання з множинністю суб'єктів» для доктринального використання та виокремлено критерії класифікації зобов'язань з множинністю суб'єктів.

Досліджено поняття та особливості зобов'язань з множинністю осіб, на підставі чого зроблено висновок, що множинність осіб у зобов'язанні є особливим випадком ускладнення суб'єктного складу зобов'язання при збереженні його єдності.

У процесі дослідження зобов'язань з множинністю осіб підтримано позицію диференціювати їх на види за наступними критеріями. Залежно від розподілу прав і обов'язків осіб, які утворюють множинність: часткові; солідарні; субсидіарні. Залежно від того, на якій стороні виникає множинність: зобов'язання з активною множинністю; зобов'язання з пасивною множинністю; зобов'язання зі змішаною множинністю (асиметричні зобов'язання). Змішані (асиметричні) зобов'язання поділяються на: субсидіарно-солідарні; субсидіарно-часткові; солідарно-часткові.

Визначено відмінності зобов'язань з множинністю осіб від відносин представництва, колективних прав та юридичної особи як колективного утворення.

У підрозділі 1.5. «Правове регулювання зобов'язань з множинністю суб'єктів» з'ясовано особливості правового регулювання зобов'язальних відносин з множинністю суб'єктів.

Запропоновано під правовим регулюванням цивільно-правових зобов'язань з множинністю суб'єктів розуміти регламентований вплив на такі правовідносини системи правових засобів, які закріплюють модель фактичної поведінки їхніх суб'єктів, спрямовану на досягнення правового результату, що обумовлений залученням на стороні кредитора та/або боржника зобов'язання двох і більше осіб, а також третіх осіб.

З'ясовано, що сучасне правове регулювання зобов'язальних відносин з множинністю суб'єктів опосередковується нормативним та договірним регулюванням.

Нормативне регулювання зобов'язальних відносин з множинністю суб'єктів в умовах сьогодення має здебільшого диспозитивний характер, що обумовлено засадами приватного життя. Основу цього регулювання складають норми ЦК України, які у сукупності забезпечують модель регулювання досліджуваних у роботі відносин та захист прав і інтересів їх учасників.

Важливу роль у регулюванні зобов'язань з множинністю суб'єктів відіграють Принципи Європейського договірної права, Принципи міжнародних комерційних договорів УНІДРУА та ін.

Обґрунтовано, що нормативне регулювання не нівелює свободу договору, оскільки значна частина норм, які регулюють зобов'язання з множинністю суб'єктів, мають диспозитивний характер, який виявляється у можливості суб'єктів зобов'язальних відносин відступати від законодавчих приписів, обираючи варіант поведінки.

Визначено, що зміщення у сучасному цивільному законодавстві вектора правового регулювання зобов'язальних відносин з множинністю суб'єктів у бік диспозитивного підходу зумовило зміну ролі договору як засобу регулювання поведінки сторін цих відносин. Сьогодні цей індивідуальний регулятор обумовлює для них об'єктивну можливість врегулювати ті сфери їхнього договірної співжиття, які не опосередковані нормативним регулюванням.

У Розділі 2. «Зобов'язання з множинністю осіб із визначеними частками», який складається із трьох підрозділів, досліджується правова природа часткових зобов'язань та їх динаміка.

У підрозділі 2.1. «Поняття та підстави виникнення часткових зобов'язань» окрему увагу приділено аналізу наукових підходів до визначення правової природи часткових зобов'язань. Зроблено висновок, що частковим зобов'язанням є зобов'язання з множинністю осіб на стороні боржника та/або кредитора, у якому кредитори мають право вимагати його виконання, а боржники зобов'язані виконати його у певній частці.

Обґрунтовано, що у частковому зобов'язанні кілька осіб на стороні боржника/кредитора є єдиним суб'єктом – кредитором/боржником, а не окремими сторонами зобов'язального правовідношення. Такі особи є сторонами внутрішніх відносин у зобов'язаннях з множинністю осіб, що обумовлює їхні взаємні права та обов'язки.

Визначено, що у часткових зобов'язаннях дія як об'єкт, є спільною для його сторін. Водночас вона виконується кожною з осіб, які представляють кредитора чи боржника, у певній частці, визначеній законом або договором.

Встановлено, що диспозитивний характер змісту ст. 540 ЦК України дозволяє сторонам зобов'язання, у якому беруть участь кілька кредиторів або кілька боржників, відступити від загального правила, що визначене цією ж статтею, про виконання кожним боржником обов'язку у рівній частці та визначити розмір частки кожного боржника за домовленістю або ж замінити часткове зобов'язання на солідарне. У таких ситуаціях доречно застосовувати за аналогією положення ч. 4 ст. 355 ЦК України.

Проаналізовано положення національного законодавства, а також законодавчий досвід ЄС та зарубіжних країн (Німеччина, Литва та ін.) щодо питання визначення розміру часток у зобов'язанні.

Запропоновано ст. 540 ЦК України викласти у наступній редакції: «Якщо у зобов'язанні беруть участь кілька кредиторів або кілька боржників, кожний із кредиторів має право вимагати виконання, а кожний із боржників повинен виконати обов'язок у рівній частці, якщо інше не встановлено договором, актами цивільного законодавства або не впливає із суті зобов'язання».

Акцентовано, що часткове зобов'язання може виникати на підставі договору, одностороннього правочину, делікту або з підстав, визначених у законі.

Підрозділ 2.2. «Особливості виконання часткових зобов'язань» присвячений дослідженню процедури та наслідків виконання часткового зобов'язання.

Отримало подальший розвиток наукове положення про те, що у частковому зобов'язанні кожний боржник зобов'язаний виконати зобов'язання у певній частці і відповідно не несе відповідальності за невиконання зобов'язання іншими боржниками. Щодо кредитора, то він також може вимагати виконання зобов'язання лише в певній частці.

Акцентовано, що виконання окремими боржниками своєї частки у зобов'язанні не призводить до припинення зобов'язання в цілому, а лише унеможливорює для кредитора вимогу про вчинення таким боржником інших дій, які не охоплені його часткою у зобов'язанні. Водночас, належне виконання свого обов'язку одним із боржників не забезпечує його від негативних наслідків,

що матимуть місце у випадку невиконання хоча б одним із боржників своєї частки у зобов'язанні.

З'ясовано, що боржники у частковому зобов'язанні мають право висувати заперечення проти вимог кредитора. Водночас, такі заперечення стосуються відносин конкретного кредитора та конкретного боржника і не поширюються на відносини інших кредиторів та боржників.

Підтримано, висловлену у доктрині позицію про те, що вплив чи зупинення строку позовної давності щодо одного з боржників не повинен впливати на відносини кредитора з іншими боржниками. Аналогічно слід вирішувати питання й у часткових зобов'язаннях з активною множинністю.

Запропоновано з метою гарантування належного здійснення суб'єктами часткових зобов'язань своїх прав і виконання ними обов'язків, а також уникнення негативних наслідків, спричинених невиконанням боржниками своєї частки у зобов'язання, передбачити у випадку заміни у частковому зобов'язанні одного із боржників необхідність отримання згоди всіх інших боржників.

У випадку заміни кредитора у часткових зобов'язаннях доцільним є застосування за аналогією положення ч. 1 ст. 362 ЦК України.

Вказано, що прощення кредитором боргу одному із часткових боржників не впливає на відносини кредитора з іншими боржниками, – вони залишаються зобов'язаними в межах своєї частки.

У підрозділі 2.3. «Відповідальність за невиконання чи неналежне виконання часткових зобов'язань» зроблено висновок, що множинність осіб у часткових зобов'язаннях позначається також і на відповідальності осіб, які беруть участь у зобов'язанні на стороні боржника.

Визначено, що невиконання чи неналежне виконання часткового зобов'язання зумовлюватиме відповідальність осіб, межі якої необхідно корелювати із його виконання. Зокрема, кожен із часткових боржників відповідатиме у тій частці від невиконаного зобов'язання, яка визначена для нього договором, актами цивільного законодавства або впливає із суті зобов'язання.

Для відшкодування збитків, заподіяних невиконанням часткового зобов'язання, необхідно враховувати обсяг невиконання зобов'язання кожним із боржників, який призвів до виникнення збитків у кредитора. Якщо невиконання зобов'язання однаковою мірою призвело до настання несприятливих наслідків, то відшкодувати збитки боржники повинні у рівних частках від загальної суми завданих збитків. Якщо вина боржників є різною, то відповідальність за завдані збитки вони повинні нести пропорційно до розміру їхніх часток у зобов'язанні. Встановлено, що розмір неустойки, яка підлягає стягненню з часткових боржників, залежить від розміру їхньої частки у зобов'язанні.

Встановлено, що розмір неустойки, яка підлягає стягненню з часткових боржників, залежить від розміру їхньої частки у зобов'язанні.

З'ясовано, що в окремих випадках, визначених законодавством, за невиконання часткового зобов'язання боржники можуть нести солідарну відповідальність.

Розділ 3. «Зобов'язання з солідарною множинністю осіб» складається із чотирьох підрозділів, увага в яких сфокусована на з'ясуванні сутності солідарних зобов'язань, підстав їх виникнення та особливостей виконання.

У підрозділі 3.1. *«Поняття та підстави виникнення солідарних зобов'язань»* проаналізовано наукові теорії щодо визначення сутності солідарних зобов'язань. У роботі встановлено, що солідарне зобов'язання, як один із видів зобов'язань із множинністю осіб, характеризується можливістю участі на стороні боржника та/або кредитора кількох осіб, поведінка яких залежить від виду множинності (активна, пасивна, змішана) і унеможливорює розгляд солідарного зобов'язання як сукупності «квазі» зобов'язань між окремо взятими боржником та кредитором.

Множинність осіб на стороні боржника і кредитора у солідарних зобов'язаннях, свобода пред'явлення кредитором (кредиторами) вимог та принцип належного виконання зобов'язання обумовлюють правовий зв'язок між особами, які є боржниками, і особами, які є кредиторами (внутрішні правовідносини), та правовий зв'язок між боржниками і кредиторами (зовнішні правовідносини). Зміст останніх складають взаємні права й обов'язки солідарних кредиторів та боржників, динаміка яких скерована на виконання солідарного зобов'язання. Змістовне навантаження внутрішніх відносин обумовлене видом множинності, і у випадку пасивної множинності такі відносини опосередковують регресні вимоги кожного із боржників, який виконав вимоги кредитора. Щодо внутрішніх відносин між кредиторами, то вони покликані впорядкувати розподіл виконаного між кредиторами на той випадок, коли виконання отримав один із них.

Нормативна та договірна складові регулювання солідарних зобов'язань вказують на два джерела встановлення випадків виникнення солідарного зобов'язку та солідарної вимоги (закон і договір). Договір є підставою виникнення солідарного зобов'язання лише у тому випадку, якщо у ньому чітко на це вказано з використанням термінів «солідарно», «спільно», або якщо із суті зобов'язання очевидний неподільний характер його виконання.

Запропоновано розширити коло підстав виникнення солідарних зобов'язань, доповнивши його односторонніми правочинами. Прояв таких явищ у правозастосовчій практиці зумовлює потребу переосмислити зміст ст. 541 ЦК України та викласти норму останньої у наступній редакції: «Солідарний зобов'язок або солідарна вимога виникають у випадках, встановлених договором, одностороннім правочином або законом, зокрема у разі неподільності предмета зобов'язання».

Підтримано пропозицію про доцільність законодавчого встановлення солідарного зобов'язання у договірних відносинах з участю суб'єктів господарювання. Це сприятиме забезпеченню інтересів кредиторів, можливості належної реалізації їх прав у випадку неспроможності одного з боржників.

У підрозділі 3.2. *«Виконання зобов'язань з множинністю осіб на стороні боржника»* з'ясовано особливості виконання пасивних солідарних зобов'язань.

Характеризуючи право кредитора самостійно визначати, до кого з солідарних боржників звернутися з вимогою про виконання та визначати обсяг

виконання, зроблено висновок про те, що такі прояви свободи обмежені допустимістю подільності предмета та змістом зобов'язання, а також потенційною можливістю боржника, до якого звернена вимога, виконати зобов'язання.

У контексті дослідження процесу виконання зобов'язання одним із солідарних боржників наголошено, що кредитор, який одержав виконання обов'язку не в повному обсязі від одного із солідарних боржників, має право вимагати недоодержане від решти солідарних боржників, а також й від того з боржників, який виконав зобов'язання не у повному обсязі. З огляду на вище сказане, необхідно уточнити зміст п. 1 ч. 2 ст. 545 ЦК України та викласти його у наступній редакції: «Кредитор, який одержав виконання обов'язку не в повному обсязі від одного із солідарних боржників, має право вимагати недоодержане від цього боржника та від решти солідарних боржників».

Отримало подальший розвиток наукове положення про право боржника на висунення заперечень проти вимоги кредитора. Акцентовано, що загальні заперечення, які стосуються існування, правової природи та предмету зобов'язання, можуть висувати всі боржники.

Обґрунтовано, що прострочення кредитора стосовно одного із солідарних співборжників, поширюється і на його відносини з іншими співборжниками. У зв'язку з цим прострочення кредитора належить до загальних заперечень, які може висунути будь-який із солідарних боржників у випадку пред'явлення до нього вимоги кредитором.

До особистих заперечень, які може висувати лише той боржник, з особою якого вони пов'язані, належать: недійсність правочину, визначення строків виконання або умов зобов'язання, які стосуються відносин одного із солідарних співборжників і кредитора, зарахування зустрічних однорідних вимог, банкрутство боржника.

Проаналізовано зарубіжний досвід щодо впливу перебігу строків позовної давності на відносини солідарних боржників. Зроблено висновок, що переривання чи зупинення строку позовної давності щодо одного із солідарних боржників не поширюються на відносини кредитора з іншими боржниками.

Підтримано висловлену у доктрині позицію щодо усунення боржника, який не висунув загальні заперечення проти вимоги кредитора, від права пред'являти регресну вимогу, оскільки своєю бездіяльністю він поставив у не вигідне становище інших кредиторів.

Акцентовано, що виконання солідарного обов'язку у повному обсязі одним із боржників має правовим наслідком припинення солідарного зобов'язання. З огляду на це доречно ч. 4 ст. 543 ЦК України викласти у наступній редакції: «Виконання солідарного обов'язку у повному обсязі одним із боржників припиняє зобов'язання боржників перед кредитором».

У контексті дослідження процесу виконання солідарного зобов'язання обґрунтовано, що право на регрес виникає не з моменту виконання одним із солідарних боржників свого обов'язку, а з моменту припинення солідарного зобов'язання належним його виконанням одним або кількома боржниками.

Ризик невиконання регресного зобов'язання повинен бути покладений і на того з солідарних боржників, який виконав основне зобов'язання. У зв'язку з вищевказаним, ч. 2 ст. 544 ЦК України необхідно викласти у наступній редакції: «Якщо один із солідарних боржників не сплатив частку, належну солідарному боржникові, який у повному обсязі виконав солідарний обов'язок, несплачене припадає на цього боржника та на кожного з решти солідарних боржників у рівній частці».

З метою забезпечення належного виконання пасивного солідарного зобов'язання у випадку заміни одного із солідарних боржників, необхідно, крім згоди кредитора, отримати також і згоду решти солідарних боржників. Така домовленість до того ж гарантує у подальшому можливість пред'явлення регресної вимоги до нового боржника.

Підрозділ 3.3. «Виконання зобов'язань з множинністю осіб на стороні кредитора» висвітлює особливості виконання активних солідарних зобов'язань.

Визначено, що незалежно від того, скільки осіб є на стороні кредитора, право вимоги для всіх єдине. На підставі аналізу положення ч. 1 ст. 542 ЦК України зроблено висновок, що для боржника байдужа особа кредитора, якому він має виконати зобов'язання. Боржник має виконати зобов'язання або їм всім разом, або тому з них, хто звернувся з вимогою про виконання.

Окрему увагу приділено дослідженню особливостей виконання зобов'язання у випадку одночасного пред'явлення вимоги всіма солідарними кредиторами. Акцентовано, що боржник має право самостійно обрати, кому з кредиторів виконувати зобов'язання – всім у визначених частках чи одному у повному обсязі.

Вказано, що у випадку виконання боржником зобов'язання у повному обсязі одному з солідарних кредиторів доцільно вести мову не про звільнення боржника від виконання решті солідарних кредиторів, а про припинення зобов'язання. У зв'язку з цим запропоновано ч. 3 ст. 542 ЦК України викласти у такій редакції: «Виконання боржником свого обов'язку у повному обсязі одному із солідарних кредиторів припиняє зобов'язання боржника перед кредиторами».

При виконанні зобов'язання у частині одному із солідарних кредиторів боржник не звільняється від обов'язку виконання решти зобов'язання тому ж або іншому кредиторіві, який пред'явить вимогу про виконання.

У випадку отримання одним із кредиторів часткового виконання підтримано наукову позицію стосовно того, що кредитор, який отримав виконання від боржника, не має переваг перед іншими кредиторами, якщо тільки домовленістю між ними не встановлена черговість або інші правила поділу одержаного.

Обґрунтовано, що з метою гарантування належного виконання зобов'язання, захисту прав кредиторів, для відступлення права вимоги у активному солідарному зобов'язанні необхідно отримати згоду всіх інших солідарних кредиторів.

При застосуванні прощення боргу як підстави припинення активного солідарного зобов'язання запропоновано передбачити у ЦК України таке правило: «У випадку прощення боргу одним із солідарних кредиторів, вимога інших солідарних кредиторів повинна бути зменшена на частку, що належала кредитору, який здійснив прощення боргу».

При переведенні боргу в активному солідарному зобов'язанні, з метою розподілу ризиків кредиторів, які можуть настати у випадку неспроможності нового боржника виконати зобов'язання, необхідно отримувати згоду на переведення боргу від усіх солідарних кредиторів.

У підрозділі 3.4. «Відповідальність у зобов'язаннях з солідарною множинністю осіб» з'ясовано наслідки невиконання чи неналежного виконання солідарного зобов'язання.

Існування солідарного зобов'язання передбачає, що кожен із боржників (кредиторів) зобов'язаний до певної поведінки щодо іншої сторони, а у випадку порушення може зазнати негативних наслідків у вигляді цивільно-правової відповідальності. Порушення зобов'язання одним із боржників/кредиторів у солідарному зобов'язанні призводить до одночасного порушення зобов'язань інших суб'єктів.

Оскільки солідарне зобов'язання будується за правилом – один за всіх, то у випадку його невиконання фактично вважається, що всі боржники не виконали зобов'язання. Тому, якщо кредитор у зв'язку з невиконанням зобов'язання зазнав збитків, він має право пред'явити вимогу про відшкодування шкоди до всіх солідарних боржників або до одного з них, як повністю, так і частково. За аналогією з виконанням солідарного зобов'язання у випадку солідарної відповідальності, якщо кредитор не отримав повне відшкодування збитків від одного боржника, до якого він пред'явив вимогу про відшкодування, він має право вимагати недоодержане від решти солідарних боржників. Відповідно солідарні боржники залишаються зобов'язаними до моменту повного відшкодування шкоди, завданої кредиторові невиконанням чи неналежним виконанням солідарного зобов'язання.

Розділ 4. «Зобов'язання з субсидіарною множинністю осіб» складається з трьох підрозділів, в яких досліджено поняття субсидіарних зобов'язань та особливості їх динаміки.

У підрозділі 4.1. «Поняття та підстави виникнення субсидіарних зобов'язань» окрему увагу приділено аналізу наукових підходів до визначення правової природи субсидіарних зобов'язань, оскільки саме неоднозначністю її розуміння, відсутністю чіткого впорядкування норм, які регулюють цей вид зобов'язальних відносин, зумовлене їх обмежене використання.

На сьогодні субсидіарне зобов'язання розглядається у різних значеннях: як вид відповідальності; як зобов'язання; як зобов'язання з множинністю осіб; як засіб забезпечення виконання цивільно-правових зобов'язань.

Обґрунтовано, що субсидіарне зобов'язання, як один із видів зобов'язань з множинністю осіб, виокремлюється з-поміж інших видів участю на стороні боржника двох осіб (основний та додатковий боржники) та можливістю кредитора пред'явити до них вимогу у встановленій законодавством черговості.

Характеризуючи субсидіарне зобов'язання, не можна обмежуватись лише інститутом цивільно-правової відповідальності, необхідно розглядати його через призму прав і обов'язків основного та додаткового боржників, їх взаємовідносин з кредитором. У зв'язку з цим необхідно у главу 48 ЦК України включити статтю 544-1 з назвою «Субсидіарні зобов'язання» наступного змісту: «Договором або законом може бути передбачено виконання зобов'язання за вимогою кредитора іншою особою (додатковим (субсидіарним) боржником), якщо зобов'язання не виконав чи виконав неналежно основний боржник».

Зроблено висновок, що субсидіарне зобов'язання, яке виникло із договору, як вид цивільних правовідносин засноване на вільному волевиявленні кредитора, боржника та іншої особи, до якої кредитор може пред'явити вимогу в обсязі, що не перевищуватиме діапазон вимог кредитора до основного боржника. Проте свобода вибору субсидіарного боржника обмежена можливістю надати кредитору виконання, що обумовлене договором та прив'язкою виконання зобов'язання до особи боржника.

У тому випадку, коли субсидіарне зобов'язання виникає з підстав, передбачених законом, згода субсидіарного боржника презюмується. Таке зобов'язання виникає на підставі юридичного складу: 1) взаємовідносини між кредитором і основним боржником (договірні та недоговірні); 2) наявність певної дії або події, що пов'язують основного та додаткового боржника.

Встановлено, що субсидіарний боржник стає учасником зобов'язання не з моменту невиконання зобов'язання основним боржником, а з моменту виникнення обов'язку в основного боржника. Виникнення субсидіарного зобов'язання пов'язане з фактом потенційного існування додаткового боржника, а не з моментом його залучення до виконання зобов'язання.

Субсидіарні зобов'язання, залежно від можливості пред'явлення регресної вимоги додатковим боржником, поділяються на: 1) субсидіарні зобов'язання, в яких додатковий боржник наділений правом на пред'явлення регресної вимоги; 2) субсидіарні зобов'язання, в яких додатковий боржник позбавлений права на пред'явлення регресної вимоги.

Підрозділ 4.2. «Виконання зобов'язань додатковим боржником» присвячений дослідженню процесу виконання субсидіарного зобов'язання.

Виконання субсидіарного зобов'язання, як спосіб реалізації його мети, підпорядкований принципу належного виконання, що обумовлює необхідність виконання зобов'язання належним боржником. Виходячи із детального аналізу положень правового регулювання субсидіарних зобов'язань, підходів доктрини цивільного права щодо розуміння змісту принципу належного виконання зобов'язань та сучасних тенденцій його застосування у правозастосовній практиці, виправданою з позиції належності є можливість основного боржника виконати зобов'язання після того, як кредитор пред'явив вимогу до субсидіарного боржника. Утім, реалізація такої можливості вимагає, щоб основний боржник повідомив про виконання зобов'язання субсидіарного боржника до задоволення останнім пред'явленої йому вимоги, щоб уникнути набуття кредитором майна без достатніх правових підстав.

Дотримання принципу реального виконання зобов'язання залежить від можливості додаткового боржника виконати невиконане чи неналежно виконане зобов'язання основним боржником.

З'ясовано, що в окремих випадках для залучення додаткового боржника до виконання зобов'язання недостатнім є встановлення факту невиконання зобов'язання основним боржником, – необхідно є наявність вини додаткового боржника, а також відсутність необхідного майна в основного боржника. Певні особливості характерні, зокрема, для субсидіарної відповідальності батьків (усиновлювачів), піклувальників, власників казенних підприємств, холдингових компаній.

Обґрунтовано, що підвищенням гарантій здійснення і захисту прав та інтересів суб'єктів субсидіарного зобов'язання слугуватиме законодавчо визначений обов'язок кредитора пред'явити до основного боржника вимогу у письмовій формі. Відтак, абзац 1 ч. 2 ст. 619 ЦК України необхідно викласти у наступній редакції: «Кредитор повинен пред'явити до основного боржника вимогу про виконання зобов'язання у письмовій формі, перед тим як таку вимогу пред'явити до особи, яка несе субсидіарну відповідальність».

У випадку прощення боргу основному боржнику зобов'язання припиняється як для основного, так і для субсидіарного боржника. Якщо відбувається припинення зобов'язання прощенням боргу субсидіарному боржникові, то це не впливає на відносини кредитора та основного боржника.

У контексті виконання субсидіарного зобов'язання необхідно, щоб основний боржник повідомив додаткового боржника про наявність у нього заперечень проти вимог кредитора. Невиконання цього обов'язку позбавлятиме основного боржника права висунути такі ж заперечення при регресній вимозі додатково боржника.

Акцентовано, що основний боржник зобов'язаний задовольнити регресну вимогу лише в тому обсязі, в якому додатковий боржник виконав вимогу кредитора у субсидіарному зобов'язанні.

Підтримано наукову позицію щодо доцільності надання субсидіарному боржнику права висувати заперечення проти пред'явленої вимоги, у випадку надання достовірних відомостей про можливість виконання зобов'язання основним боржником.

У *підрозділі 4.3. «Відповідальність за невиконання субсидіарних зобов'язань»* визначено, що порушення зобов'язання однією чи обома сторонами впливає на динаміку зобов'язального правовідношення. Відповідальність у субсидіарних зобов'язаннях настає на загальних правових підставах. Субсидіарний боржник відповідатиме за невиконання чи неналежне виконання покладених на нього обов'язків.

Визначено, що договором між основним і додатковим боржником може бути встановлена відповідальність за ненадання або несвоєчасне надання інформації про заперечення, які має основний боржник щодо кредитора, а також про наявність зустрічних зобов'язань між сторонами.

Основний боржник, який не повідомив додаткового боржника про всі заперечення, які він має проти вимоги кредитора, повинен буде відшкодувати

збитки, яких зазнав додатковий боржник, у зв'язку з невиконанням основним боржником свого обов'язку.

Встановлено, що за невиконання чи неналежне виконання зобов'язання субсидіарним боржником на останнього може покладатись відповідальність у вигляді відшкодування завданих збитків або сплати неустойки.

Розділ 5. «Зобов'язання за участю третіх осіб» складається із чотирьох підрозділів, у яких розглядаються особливості участі третіх осіб у цивільно-правовому зобов'язанні.

У *параграфі 5.1. «Загальні положення про третіх осіб»* досліджуючи правовий статус третіх осіб, вказано, що законодавець використовує паралельно з терміном «сторона» в ролі його корелята «іншу особу». До категорії «інших осіб» належать також треті особи, які здійснюють певний вплив на динаміку зобов'язальних правовідносин.

З'ясовано, що треті особи можуть приймати участь у цивільно-правовому зобов'язанні шляхом: набуття третьою особою прав за договором, укладеним на її користь; забезпечення виконання зобов'язання третьою особою (порука, гарантія, майнова порука); виконання зобов'язання третій особі чи третьою особою. Залучення третіх осіб до участі у зобов'язанні зменшує для сторін ризику, пов'язані з невиконанням чи неналежним виконанням зобов'язання.

Встановлено, що для виникнення цивільного правовідношення з участю третьої особи необхідною є наявність двох груп правовідносин, які пов'язані між собою: правовідносини між сторонами та правовідносини, на підставі яких встановлюється зв'язок сторін і третьої особи.

Історично поняття «треті особи» у доктрині цивільного права розглядається у широкому та вузькому значенні. У першому випадку його застосування означає, що йдеться про учасників цивільних правовідносин, які не є сторонами зобов'язання. У другому значенні треті особи – це учасники цивільних правовідносин, які перебувають у правовому зв'язку з однією зі сторін зобов'язання, і цей зв'язок позначається на динаміці цивільного правовідношення, адже настання юридичних фактів, які передбачені договором чи законом, надають імпульсу статусу третьої особи як кредитора/божника.

Характеризуючи зобов'язання з участю третіх осіб, визначено, що це особливий вид зобов'язань, виникнення, зміна та припинення яких залежать від волі осіб, які не є сторонами цього зобов'язання, але перебувають з ними у правовому зв'язку.

Регрес, як вид зобов'язання з участю третьої особи, необхідно розглядати як зворотну вимогу регредієнта до регресата, метою якої є повернення грошей (іншого майна), переданих регредієнтом третій особі на виконання основного зобов'язання. При цьому первісне зобов'язання припиняється виконанням.

Параграф 5.2. «Зобов'язання на користь третьої особи» присвячений з'ясуванню питань, пов'язаних з виконанням зобов'язань на користь третьої особи.

Набуло подальшого розвитку положення про те, що договір на користь третьої особи є домовленістю між кредитором і боржником про взаємні права і обов'язки та водночас засвідчує згоду кредитора на вступ третьої особи у

зобов'язання та відступлення їй права вимоги на той випадок, коли третя особа матиме намір скористатися своїми правами із договору.

Третьою особою у договірному зобов'язанні буде вважатися лише та особа, котра має самостійний інтерес щодо об'єкта зобов'язання і виражає волю щодо виникнення, зміни чи припинення правовідносин.

Для договору на користь третьої особи характерною є наявність двох груп відносин: 1) відносини між сторонами, які уклали договір; 2) відносини між сторонами та третьою особою, які виникають після вираження третьою особою наміру скористатися правом.

Визначено, що при укладенні договору довічного утримання (догляду) на користь третьої особи з огляду на те, що стан здоров'я може не дозволити третій особі виразити намір скористатися наданим їй правом, набувач за згодою з відчужувачем може почати здійснювати виконання договірному зобов'язання і без вираження наміру третьою особою скористатися наданим їй правом. У такому випадку прийняття виконання третьою особою свідчитиме про вираження нею наміру скористатися наданим їй правом.

У процесі дослідження розмежовано правову природу прав третьої особи, які виникають у неї з договору, адже до моменту вираження наміру вступити у договірне зобов'язання третя особа володіє лише секундарним правом, а після вираження наміру скористатися своїм правом ця особа набуває суб'єктивні права і обов'язки як учасник зобов'язання.

Акцентовано на необхідності відмежування зобов'язання з договору на користь третьої особи від зобов'язань з множинністю осіб, що зумовлене можливістю пред'явлення вимоги про виконання зобов'язання.

Правовими підставами виконання зобов'язання боржником третій особі є договір на користь третьої особи, а також цивільно-правові договори, які передбачають виконання зобов'язання третій особі.

Обґрунтовано, що переадресування виконання є зміною умов зобов'язання стосовно особи, якій буде здійснене виконання боржником. Разом з тим таке переадресування не впливає на зміст самого зобов'язання, а третя особа не набуває права вимоги та обов'язків за зобов'язанням, а тому не вважається його учасником.

У *параграфі 5.3. «Участь третьої особи на стороні боржника у зобов'язанні»* визначено, що у випадку виконання обов'язку третьою особою, не відбувається переведення боргу в розумінні ст. 520 ЦК України. Таким чином, при покладенні виконання обов'язку боржника на третю особу не вимагається згода кредитора.

Покладення обов'язку боржника на третю особу не повинно здійснювати негативний вплив на правовий статус кредитора, який зацікавлений у належному виконанні зобов'язання.

Акцентовано увагу на тому, що при покладенні виконання на третю особу остання не наділена правами та не несе обов'язків за зобов'язанням, яке вона виконує, а здійснює лише фактичний вплив на динаміку договірному зобов'язання, який полягає в тому, що дії третьої особи з виконання зобов'язання замість боржника призводять до його припинення.

Виконання зобов'язання третьою особою можливе у двох випадках: виконання зобов'язання третьою особою зі згоди боржника; виконання зобов'язання третьою особою без згоди боржника. Водночас у першому випадку боржник залишається учасником зобов'язальних відносин, а також відповідальним за дії третьої особи. У другому випадку боржник не відповідає перед кредитором за неналежні дії такої третьої особи.

Обґрунтовано, що одним із найбільш надійних видів забезпечення виконання зобов'язань є ті, в яких приймають участь треті особи. Для залучення третьої особи до відносин із забезпечення виконання зобов'язань необхідна її згода (укладення договору поруки, видача гарантії, укладення договору іпотеки майновим поручителем). Крім того, до моменту невиконання чи неналежного виконання зобов'язання основним боржником, третя особа, на яку покладені обов'язки із забезпечення виконання зобов'язання, перебуває у становищі потенційно зобов'язаної особи. Кредитор не має права пред'являти жодних вимог до такої особи, оскільки вона не набуває автоматично статусу боржника. Якщо зобов'язання буде виконане належним чином основним боржником, забезпечувальне зобов'язання припиниться, а третя особа буде фактично звільнена від ризику настання несприятливих наслідків.

У разі залучення третьої особи до виконання зобов'язання, на пасивній стороні останнього виникає множинність суб'єктів. Це пояснюється тим, що основний боржник із зобов'язання не вибуває, а гарант, поручитель, майновий поручитель, додатково залучаються для надання кредитору додаткової можливості для реалізації своїх прав вимоги.

Параграф 5.4. «Заміна осіб у зобов'язанні» присвячений дослідженню підстав заміни осіб у зобов'язанні та її правових наслідків.

Визначено, що заміну осіб у зобов'язанні необхідно відрізнити від зобов'язання на користь третьої особи та виконання зобов'язання третьою особою. У випадку заміни осіб у зобов'язанні права кредитора чи боржника у зобов'язанні переходять до інших осіб. При цьому первісні кредитор чи боржник із зобов'язання вибувають у випадку повної заміни. Щодо зобов'язань з участю третіх осіб, то кредитор чи боржник із зобов'язання не вибувають. У випадку відмови третьої особи прийняти виконання, таке право залишається за кредитором, а у разі невиконання зобов'язання третьою особою, відповідальність за її дії покладається на боржника.

Можливість кредитора відступити право вимоги історично зумовлена потребами майнового обороту та у правовому сенсі означає заміну кредитора у зобов'язанні. Відступлення права вимоги характеризується добровільним характером поведінки кредитора, який висловлює намір передати своє право іншій особі. Мета, з якої відбувається відступлення кредитором своєї вимоги, не впливає на дійсність даного правочину.

Відносини з відступлення права вимоги включають такі складові: 1) основне зобов'язання між кредитором і боржником, з якого виникає право на відступлення вимоги; 2) правочин, на підставі якого відбувається заміна кредитора; 3) дія первісного кредитора, спрямована на передання права вимоги іншій особі.

Кредитор може передати своє право вимоги у повному обсязі (заміна кредитора у зобов'язанні) або за домовленістю між сторонами – частково.

Обґрунтовано, що правова можливість відступлення права вимоги кредитором обмежена заборонаю погіршення становища боржника, оскільки його згода на заміну кредитора законом не вимагається.

Заміна боржника у зобов'язанні опосередковується процедурою переведення боргу на іншу особу, здійснюється за домовленістю первісного і нового боржника та згодою кредитора, яка надається шляхом вчинення ним одностороннього правочину. У контексті дослідження процедури переведення боргу визначено, що з метою захисту прав сторін правовідносин, доцільно правочин про надання згоди кредитора на заміну боржника укласти у письмовій формі.

У випадку часткового переведення боргу виникає множинність осіб на стороні боржника. Відповідно, у договорі про переведення боргу необхідно визначити обсяг виконання кожним із боржників.

Характеризуючи правонаступництво як спосіб заміни осіб у зобов'язанні, вказано, що воно пов'язане із заміною учасника правовідношення але зі збереженням зв'язку між правами особи, яка вибуває з правовідношення, та особою, яка вступає у правовідношення.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено системне теоретичне дослідження цивільно-правових зобов'язань з множинністю суб'єктів та формування на цій основі висновків і практичних пропозицій щодо вдосконалення цивільного законодавства України. До основних висновків належать такі:

1. Тематика правового регулювання зобов'язальних відносин з множинністю суб'єктів у сучасному українському суспільстві потребує глибокого і комплексного наукового осмислення з огляду на нові виклики розвитку майнових відносин в умовах свободи договору та свободи здійснення підприємницької діяльності. Більше того, у багатьох вже існуючих наукових розробках з цієї тематики простежуються неоднозначні підходи дослідників до вирішення окремих питань щодо підстав виникнення зобов'язань з множинністю суб'єктів, критеріїв їх класифікації та виконання цієї категорії зобов'язань, що обумовило потребу пошуку єдиного концептуального підходу до їх вирішення.

2. Використання загальнонаукових та спеціальних методів наукового пізнання дало змогу виявити та вирішити комплекс теоретичних і практичних проблем, пов'язаних із поглибленням наукових знань про загальні закономірності виникнення зобов'язань з множинністю суб'єктів, з'ясувати сутність та особливості елементного складу цих зобов'язань як правовідношення, а також проаналізувати динаміку їх правового регулювання та окреслити пріоритетні напрямки подальшого удосконалення.

3. У генезі правового регулювання зобов'язальних відносин з множинністю суб'єктів на українських землях можна виділити такі історичні

етапи: період зародження законодавства про зобов'язання з множинністю суб'єктів (до XIV століття) – регулювання зобов'язальних відносин з ускладненням суб'єктного складу здійснювалось за допомогою норм звичаєвого права, а також норм Руської Правди; період становлення законодавства про зобов'язання з множинністю суб'єктів на теренах української держави (XIV–XVII століття) – в актах цивільного законодавства цього періоду з'являються окремі норми, присвячені регулюванню зобов'язань з множинністю суб'єктів; період законодавчого закріплення зобов'язань з множинністю суб'єктів на теренах української держави (XVIII–XX століття) – регулюванню зобов'язальних відносин з множинністю суб'єктів присвячені окремі статті (параграфи), розділи (книги, глави) кодифікованих нормативних актів; сучасний період (з 2003 р.) – характеризується посиленням диспозитивних засад регулювання цивільно-правових зобов'язань, у тому числі зобов'язань з множинністю суб'єктів. Одним із пріоритетних напрямків розвитку національного законодавства, в тому числі й у сфері регулювання зобов'язань з множинністю суб'єктів, є його гармонізація з правом ЄС.

4. Зобов'язання з множинністю суб'єктів – це вид складного зобов'язального правовідношення, яке характеризується особливими зв'язками між його суб'єктами (сторонами, іншими особами), що призводить до ускладнення здійснення суб'єктивних цивільних прав і (або) виконання обов'язків.

5. Зобов'язання з множинністю суб'єктів необхідно диференціювати за наступними критеріями. Залежно від підстав виникнення зобов'язання з множинністю суб'єктів поділяються на: 1) договірні; 2) недоговірні. Водночас, недоговірні зобов'язання з множинністю суб'єктів можна поділити на ті, що: виникають з правомірних дій; виникають щодо відшкодування шкоди. Залежно від зв'язків між суб'єктами, які утворюють множинність, зобов'язання з множинністю суб'єктів поділяються на: 1) зобов'язання з множинністю осіб; 2) зобов'язання за участю третіх осіб. Залежно від моменту виникнення множинності виділяють зобов'язання, в яких множинність виникає: 1) у момент виникнення зобов'язання; 2) у процесі існування зобов'язання; 3) у момент виконання зобов'язання.

6. Зобов'язання з множинністю осіб – це єдине зобов'язання з ускладненням суб'єктного складу, в якому на стороні кредитора та/або боржника є кілька осіб, які пов'язані спільним об'єктом зобов'язання та наявністю внутрішніх і зовнішніх зв'язків.

7. Зобов'язання з множинністю осіб доцільно диференціювати на види за наступними критеріями: Залежно від розподілу прав і обов'язків осіб, які утворюють множинність, зобов'язання з множинністю осіб поділяються на: 1) часткові; 2) солідарні; 3) субсидіарні. Залежно від того, на якій стороні виникає множинність, виділяють: 1) зобов'язання з активною множинністю; 2) зобов'язання з пасивною множинністю; 3) зобов'язання зі змішаною множинністю (асиметричні зобов'язання). У свою чергу змішані (асиметричні) зобов'язання поділяються на: 1) субсидіарно-солідарні; 2) субсидіарно-часткові; 3) солідарно-часткові.

8. Під правовим регулюванням зобов'язальних відносин з множинністю суб'єктів необхідно розуміти регламентований вплив на дані відносини системи правових засобів, які закріплюють модель фактичної поведінки їхніх суб'єктів, спрямовану на досягнення правового результату, що обумовлений залученням на стороні кредитора та/або боржника зобов'язання двох і більше осіб, а також третіх осіб. Сучасне правове регулювання зобов'язальних відносин з множинністю суб'єктів опосередковується нормативним та договірним регулюванням.

9. Часткові зобов'язання, як один із видів зобов'язань з множинністю осіб, характеризуються наявністю внутрішніх і зовнішніх правовідносин між їх учасниками. Внутрішні відносини існують між особами, які беруть участь у зобов'язанні на стороні кредитора та/або боржника, і можуть виникати як з волі цих осіб, так і поза їх волею. Зміст цих відносин позначається на механізмі виконання зобов'язання загалом (зовнішні відносини), адже саме зміст внутрішніх відносин корелює частини зобов'язань, які підлягають виконанню боржником (боржниками) на користь кредитора (кредиторів). Обсяг прав та обов'язків кожної особи, що є фігурантом на стороні кредитора та/або боржника доводить не тільки відсутність у них правового статусу сторони зобов'язання з множинністю осіб, але і демонструє спільну персоніфікацію цих осіб як одну із його сторін.

10. Виконання окремим боржником своєї частки у зобов'язанні не призводить до припинення зобов'язання в цілому, а лише унеможливорює для кредитора пред'явлення вимоги про вчинення таким боржником інших дій, що не охоплені його часткою у зобов'язанні. Разом з тим, належне виконання свого обов'язку одним із боржників не убезпечує його від негативних наслідків, що матимуть місце у випадку невиконання хоча б одним із боржників своєї частки у зобов'язанні.

11. Зміст правої категорії «солідарність» як кваліфікуючого критерію одного із видів зобов'язань із множинністю осіб опосередковується правовими можливостями солідарних кредиторів та солідарних боржників, що визначені у статтях 542–544 ЦК України. Однак спектр таких законодавчо визначених властивостей солідарності може доповнюватися іншими можливостями за домовленістю сторін договору, у тому випадку коли солідарне зобов'язання встановлено договірною конструкцією, або тією особою, яка вчиняє односторонній правочин. Отож, властивості конкретного солідарного зобов'язання можна диференціювати на загальні та індивідуальні.

12. Солідарному зобов'язанню, на відміну від інших зобов'язань із множинністю осіб, властивий широкий спектр можливостей кожного кредитора у площині пред'явлення вимог до боржників, що є переконливим проявом принципу диспозитивності у механізмі виконання зобов'язань з множинністю осіб. Утім, кожен обраний кредитором варіант пред'явлення вимоги сфокусований на виконання солідарного зобов'язання як цілісної договірної моделі.

13. Задля посилення гарантій інтересів кредитора у солідарному зобов'язанні з пасивною множинністю здійснення його права вимоги

законодавчо опосередковано свободою вибору боржника (такими можуть бути усі боржники разом або будь-хто із них) та свободою визначення обсягу виконання за кожним із них. Втім, такі прояви свободи обмежені допустимістю подільності предмета та змістом зобов'язання, а також потенційною можливістю боржника, до якого звернена вимога, виконати зобов'язання.

14. Субсидіарне зобов'язання виокремлюється з-поміж інших видів зобов'язань з множинністю осіб участю на стороні боржника двох осіб (основного і додаткового боржників) та можливістю кредитора пред'явити до них вимогу у встановленій законодавством черговості. Завданням додаткового боржника є виконання зобов'язання у тому випадку, коли основний боржник відмовився задовольнити вимогу кредитора або кредитор не одержав від нього в розумний строк відповіді на пред'явлену вимогу. Такий стан поведінки учасників не дає підстав розглядати додаткового боржника як особу, відповідальну за порушення зобов'язання, а інститут субсидіарного зобов'язання асоціювати із особливостями цивільно-правової відповідальності на той випадок, коли договором або законом передбачена можливість виконання зобов'язання іншою особою.

15. Поєднання у словосполученні «субсидіарний боржник» двох правових категорій «субсидіарність» та «боржник», позначається на розмежуванні моменту виникнення в іншій особі, до якої може бути пред'явлена вимога кредитора, обов'язку як боржника (обов'язок такої особи, як і обов'язок основного боржника виникають одночасно внаслідок виникнення субсидіарного зобов'язання) та моменту необхідності виконання такою особою субсидіарного обов'язку. Законодавчо таким моментом визначено час пред'явлення кредитором до неї вимоги в повному обсязі на той випадок, коли основний боржник відмовиться задовольнити вимогу кредитора або кредитор не одержить від нього в розумний строк відповіді на пред'явлену вимогу.

16. Правова модель, за якої треті особи беруть участь у цивільно-правовому зобов'язанні, покликана мінімізувати ризики, на які наражаються сторони зобов'язання у випадку його невиконання чи належного виконання. Така модель опосередковує відносини між сторонами зобов'язання та правовий зв'язок сторін і третіх осіб, зміст якого зумовлений: укладанням договору на користь третьої особи; забезпеченням виконання зобов'язання третьою особою (порука, гарантія, майнова порука); виконанням зобов'язання третьою особою чи третій особі.

17. Договір на користь третьої особи, окрім того що є домовленістю між кредитором і боржником про взаємні права і обов'язки, водночас засвідчує згоду кредитора на вступ третьої особи у зобов'язання та відступлення їй права вимоги на той випадок, коли третя особа матиме намір скористатися своїми правами із договору. Вираження третьою особою такого наміру змінює її правовий статус як особи, котра до вираження наміру володіла секундарними правами, на статус кредитора, що зумовлює усунення попереднього кредитора від процесу виконання зобов'язання.

18. Законодавчо визначена можливість кредитора відступити право вимоги історично зумовлена потребами майнового обороту та у правовому

сенсі означає заміну кредитора у зобов'язанні. Така правова можливість обмежена заборонаю погіршення становища боржника, оскільки його згода на заміну кредитора законом не вимагається. Щодо заміни боржника у зобов'язанні, то вона опосередковується процедурою переведення боргу на іншу особу, здійснюється за домовленістю первісного і нового боржника та згодою кредитора, яка надається шляхом вчинення ним одностороннього правочину.

19. Запропоновано внести зміни до ЦК України:

– статтю 540 викласти у наступній редакції: «Якщо у зобов'язанні беруть участь кілька кредиторів або кілька боржників, кожний із кредиторів має право вимагати виконання, а кожний із боржників повинен виконати зобов'язання у рівній частці, якщо інше не встановлено договором, актами цивільного законодавства або не впливає із суті зобов'язання»;

– статтю 541 викласти у наступній редакції: «Солідарний обов'язок або солідарна вимога виникають у випадках, встановлених договором, одностороннім правочином або законом, зокрема у разі неподільності предмета зобов'язання»;

– частину 3 статті 542 викласти у наступній редакції: «Виконання боржником свого обов'язку у повному обсязі одному із солідарних кредиторів припиняє зобов'язання боржника перед кредиторами»;

– частину 3 статті 542 ЦК України доповнити абзацом 2 такого змісту: «У випадку прощення боргу одним із солідарних кредиторів, вимога інших солідарних кредиторів повинна бути зменшена на частку, яка належала кредитору, що здійснив прощення боргу»;

– абзац 1 частини 2 статті 543 викласти у наступній редакції «Кредитор, який одержав виконання обов'язку не в повному обсязі від одного із солідарних боржників, має право вимагати недоодержане від цього боржника та від решти солідарних боржників»;

– частину 4 статті 543 викласти у наступній редакції: «Виконання солідарного обов'язку у повному обсязі одним із боржників припиняє зобов'язання боржників перед кредитором»;

– статтю 543 ЦК України доповнити частиною 5 наступного змісту: «Поєднання одного із боржників і кредитора в одній особі погашає солідарне зобов'язання лише в частці боржника у даному зобов'язанні»;

– частину 2 статті 544 викласти у наступній редакції: «Якщо один із солідарних боржників не сплатив частку, належну солідарному боржникові, який у повному обсязі виконав солідарний обов'язок, несплачене припадає на цього боржника та на кожного з решти солідарних боржників у рівній частці»;

– включити статтю 544-1 «Субсидіарні зобов'язання», яку викласти у наступній редакції: «Договором або законом може бути передбачено виконання зобов'язання за вимогою кредитора іншою особою (додатковим (субсидіарним) боржником), якщо зобов'язання не виконав чи виконав неналежно основний боржник»;

– абзац 1 частини 2 статті 619 викласти у наступній редакції: «Кредитор повинен пред'явити до основного боржника вимогу про виконання зобов'язання

у письмовій формі, перед тим як таку вимогу пред'явити до особи, яка несе субсидіарну відповідальність».

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Одноосібна монографія

1. Слома В. М. Цивільно-правові зобов'язання з множинністю суб'єктів : монографія. Тернопіль : ТНЕУ, 2020. 384 с.

Колективна монографія

2. Слома В. М. Регрес та суброгація: співвідношення понять / Соціальні, економіко-правові та фінансові виклики в умовах глобальних трансформацій : монографія / за ред. Л. Гур'янової, В. Цибакової; Братислава – Харків : ВШЕМ – ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2019. С. 167–174.

Статті у вітчизняних наукових фахових виданнях

3. Слома В. М. Поняття та види зобов'язань з множинністю осіб у цивільному праві. *Електронне наукове фахове видання «Порівняльно-аналітичне право»*. 2015. № 4. С. 149–151.

4. Слома В. М. Поняття зобов'язання у цивільному праві. *Наукові праці Національного авіаційного університету. Серія: Юридичний вісник «Повітряне і космічне право»*. 2016. № 1 (38). С. 123–128.

5. Слома В. М. Суб'єкти цивільно-правових зобов'язань. *Наукові праці Національного авіаційного університету. Серія: Юридичний вісник «Повітряне і космічне право»*. 2016. № 3 (40). С. 113–117.

6. Слома В. М. Виконання зобов'язань із множинністю осіб за цивільним законодавством України. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2016. № 6 (15). С. 67–69.

7. Слома В. Елементи цивільно-правового зобов'язання. *Актуальні проблеми правознавства*. 2017. Вип. 2 (10). С. 79–82.

8. Слома В. М. Підстави виникнення солідарних зобов'язань. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія «ПРАВО»*. 2017. Вип. 24. С. 100–102.

9. Слома В. М. Множинність суб'єктів у зобов'язаннях із заподіяння шкоди. *Електронне наукове фахове видання «Порівняльно-аналітичне право»*. 2017. № 6. С. 139–141.

10. Слома В. М. Особливості виконання пасивних солідарних зобов'язань. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2017. Вип. 6. Т. 1. С. 121–125.

11. Слома В. М. Генеза правового регулювання зобов'язань з множинністю суб'єктів в актах кодифікації цивільного законодавства на українських землях. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія: ПРАВО*. 2017. Вип. 14. С. 197–203.

12. Слома В. М. Щодо питання про активну солідарну множинність у цивільно-правових зобов'язаннях. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2018. Серія Право. Вип. 49. Т. 1. С. 152–154.
13. Слома В. М. Право на регрес внаслідок виконання солідарного зобов'язання. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: Юриспруденція. 2018. №. 33. С. 93–95.
14. Слома В. М. Щодо питання про виконання часткових зобов'язань. *Часопис цивілістики*. 2018. Вип. 31. С. 32–35.
15. Слома В. М. Часткові зобов'язання у доктрині цивільного права. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2018. Вип. 6. Т. 1. С. 159–162.
16. Слома В. Особливості виконання субсидіарних зобов'язань. *Актуальні проблеми правознавства*. 2019. №. 3 (19). С. 102–106.
17. Слома В. М. Розмежування понять «особа», «суб'єкт», «сторона» в зобов'язальних правовідносинах. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського*. Серія: Юридичні науки. 2019. № 6. Т. 30 (69). С. 51–55.
18. Слома В. М. Треті особи як суб'єкти цивільно-правових зобов'язань. *Право і суспільство*. 2019. № 6. С. 105–110.
19. Слома В. М. До питання про підстави виникнення субсидіарних цивільно-правових зобов'язань. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2019. Вип. 3 (28). Т. 1. С. 122–125.
20. Слома В. Нормативно-правова складова механізму правового регулювання зобов'язальних відносин з множинністю суб'єктів. *Актуальні проблеми правознавства*. 2019. № 4 (20). С. 195–199.

**Статті у наукових періодичних виданнях інших держав та виданнях,
які включено до міжнародних наукометричних баз:**

21. Слома В. М. Солідарні цивільно-правові зобов'язання. *Eurasian Academic Research Journal*. 2017. № 9 (15). С. 49–54.
22. Слома В. Возражения против требований кредитора в солидарных обязательствах. *Leges si Viata*. 2018. № 6. С. 49–53.
23. Valentina Sloma. Besonderheiten bei der Umsetzung der zivilrechtlichen Verpflichtung von Bürgen und Garanten im ukrainischen Recht. *Osteuropa recht*. 2018. № 2. S. 161–176.
24. Слома В. Види множинності осіб на стороні боржника у цивільно-правовому зобов'язанні. *Jurnalul juridic national: teorie și practică*. 2019. № 2 (36). Т. 2. С. 68–71.
25. Слома В. Участь третіх осіб у забезпеченні виконання цивільно-правового зобов'язання. *Jurnalul juridic national: teorie și practică*. 2019. № 5 (39). С. 104–107.
26. Слома В. Субсидіарні зобов'язання в доктрині цивільного права. *Visegrad journal on human rights*. 2019. № 6. С. 177–180.

Опубліковані праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

27. Слома В. М. Зобов'язання з множинністю осіб у римському приватному праві. *Україна в умовах реформування правової системи: сучасні реалії та міжнародний досвід* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (8–9 квітня 2016 р). Тернопіль, 2016. С. 298–300.

28. Sloma V. The notion of subsidiary commitments in Ukrainian Civil Law. *Economic and social development of Ukraine in XXI century: national vision and globalization challenges*: Collection of scientific articles. Dradt&Digital Publishing House, 2017. P. 182–183.

29. Слома В. М. Часткові зобов'язання як різновид зобов'язань з множинністю осіб. *Безпека людини в умовах глобалізації: сучасні правові парадигми* : матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції (24 лютого 2017 року). Том II. Київ, 2017. С. 147–149.

30. Слома В. М. Види зобов'язань із солідарною множинністю осіб. *Актуальні проблеми приватного права* : матеріали науково-практичної конференції, присвяченої 96-й річниці з дня народження доктора юридичних наук, професора, члена-кореспондента АН УРСР В. П. Маслова (Харків, 14 лютого 2018 р.). Харків : Право, 2018. С. 224–225.

31. Слома В. М. Зобов'язання з множинністю суб'єктів за Галицьким цивільним кодексом 1797 року. *Сучасна університетська правова освіта і наука* : матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції. Том II (23 лютого 2018 року). Київ, 2018. С. 135–136.

32. Слома В. М. Солідарна множинність суб'єктів у зобов'язаннях із заподіяння шкоди. *Україна в умовах реформування правової системи: сучасні реалії та міжнародний досвід* : матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції (20–21 квітня 2018 року). Тернопіль, 2018. С. 205–207.

33. Слома В. М. Припинення солідарного зобов'язання зарахуванням. *Шляхи вдосконалення нормативно-правової бази України як основи сталого розвитку суспільства* : міжнародна науково-практична конференція (31 серпня – 1 вересня 2018 р.). Харків: Східноукраїнська наукова юридична організація, 2018. С. 41–42.

34. Слома В. М. Припинення зобов'язань з множинністю осіб прощенням боргу. *Юриспруденція в сучасному інформаційному просторі* : матеріали IX Міжнародної науково-практичної конференції. Том II (1 березня 2019 р.). Київ, 2019. С. 133–135.

35. Слома В. М. Щодо поняття субсидіарної відповідальності. *Актуальні проблеми приватного права* : матеріали XVII науково-практичної конференції, присвяченої 97-й річниці з дня народження доктора юридичних наук, професора, члена-кореспондента АН УРСР В. П. Маслова (Харків, 22 лютого 2019 р.). Харків: «Право», 2019. С. 212–215.

36. Слома В. М. Щодо питання про зміст субсидіарного зобов'язання. *Україна в умовах реформування правової системи: сучасні реалії та міжнародний досвід* : матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції. Том II (5–6 квітня 2019 р.). Тернопіль, 2019. С. 58–60.

37. Слома В. М. Щодо презумпції рівності часток у частковому зобов'язанні. *Верховенство права та правова держава* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції (20–21 вересня 2019 р., м. Ужгород). Ужгород: Ужгородський національний університет, 2019. С. 54–56.

38. Слома В. М. Відповідальність у зобов'язаннях з множинністю осіб: окремі цивільно-правові аспекти. *Модернізація цивільно-правової відповідальності (Матвеевські цивілістичні читання)* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 18 жовтня 2019 р.). Київ, 2019. С. 272–274.

39. Слома В. М. Щодо підстав виникнення часткових зобов'язань. *Проблеми вдосконалення приватноправових механізмів набуття, передачі, здійснення та захисту суб'єктивних цивільних та сімейних прав* : матеріали науково-практичної конференції, присвяченої пам'яті проф. Ч. Н. Азімова та 20-річчю з дня створення кафедри цивільного права № 2 (Харків, 29 листопада 2019 р.). Харків: Право, 2019. С. 143–145.

40. Слома В. М. До питання про суб'єктний склад субсидіарного зобов'язання. *Цивільне право України: нові виклики і перспективи розвитку* : матеріали XVIII міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 98-й річниці з дня народження доктора юридичних наук, професора члена-кореспондента АН УРСР В.П. Маслова (Харків, 28 лютого 2020 р.). Харків: «Право», 2020. С. 351–353.

АНОТАЦІЯ

Слома В. М. Зобов'язання з множинністю суб'єктів у цивільному праві України. – *На правах рукопису.*

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право. – Західноукраїнський національний університет. – Тернопіль, 2020.

Дисертація присвячена визначенню особливостей зобов'язальних відносин з множинністю суб'єктів у національній доктрині цивільного права. Виявлено дискусійні питання та запропоновано шляхи їх вирішення з метою вдосконалення законодавства і практики його застосування.

Охарактеризовано науково-методологічні засади дослідження зобов'язань з множинністю суб'єктів. З'ясовано поняття та ознаки цивільно-правового зобов'язання. Досліджено генезу цивільно-правових зобов'язань з множинністю суб'єктів, їх правову природу. Здійснено класифікацію зобов'язань з множинністю суб'єктів.

Значну увагу приділено загальній характеристиці зобов'язань з множинністю осіб (часткових, солідарних, субсидіарних), їх динаміці та правовим наслідкам у випадку порушення.

Розглянуто теоретичні та практичні проблеми участі третіх осіб у зобов'язанні. Охарактеризовано підстави та правові наслідки заміни осіб у цивільно-правовому зобов'язанні.

Розроблено конкретні пропозиції та рекомендації з питань удосконалення правового регулювання зобов'язань з множинністю суб'єктів в Україні.

Ключові слова: зобов'язання з множинністю суб'єктів, зобов'язання з множинністю осіб, сторона зобов'язання, третя особа, часткове зобов'язання, солідарне зобов'язання, субсидіарне зобов'язання, договір на користь третьої особи, відступлення права вимоги, переведення боргу.

АННОТАЦІЯ

Слома В. Н. Обязательства с множественностью субъектов в гражданском праве Украины. – *На правах рукописи.*

Диссертация на соискание ученой степени доктора юридических наук по специальности 12.00.03 – гражданское право и гражданский процесс; семейное право; международное частное право. – Запорожский национальный университет. – Тернополь, 2020.

Диссертация посвящена определению особенностей обязательственных отношений с множественностью субъектов в национальной доктрине гражданского права. Выявлено дискуссионные вопросы и предложены пути их решения с целью совершенствования законодательства и практики его применения.

Охарактеризованы научно-методологические основы исследования обязательств с множественностью субъектов. Определено понятие и признаки гражданско-правового обязательства. Исследовано генезу гражданско-правовых обязательств с множественностью субъектов, их правовую природу. Осуществлена классификация обязательств с множественностью субъектов.

Значительное внимание уделено общей характеристике обязательств с множественностью лиц (долевых, солидарных, субсидиарных), их динамике и правовым последствиям в случае нарушения.

Рассмотрены теоретические и практические проблемы участия третьих лиц в обязательстве. Охарактеризованы основания и правовые последствия замены лиц в гражданско-правовом обязательстве.

Разработаны конкретные предложения и рекомендации по вопросам совершенствования правового регулирования обязательств с множественностью субъектов в Украине.

Ключевые слова: обязательства с множественностью субъектов, обязательства с множественностью лиц, сторона обязательства, третье лицо, долевое обязательство, солидарное обязательство, субсидиарное обязательство, договор в пользу третьего лица, уступка права требования, перевод долга.

SUMMARY

Sloma V. M. Obligations with the plurality of entities in the civil law of Ukraine. – *Manuscript.*

The thesis for a scientific degree of the Doctor of Legal sciences on a specialty 12.00.03 – Civil Law and Civil Process; Family Law; International Private Law. – West Ukrainian National University. – Ternopil, 2020.

The thesis deals with the definition of the peculiarities of obligatory relations with the plurality of entities in the national doctrine of civil law. The scientific and methodological bases of research of obligations with a plurality of entities have been described. The concepts and features of civil liability are clarified. The genesis of civil law obligations with a plurality of entities, their legal nature has been studied. It has been set up the classification of liabilities with a plurality of entities. Considerable attention is paid to the general characteristics of obligations with a plurality of entities (partial, joint and several, subsidiary), their dynamics and legal consequences in case of violation. Theoretical and practical problems of third party participation in the obligation are considered. The grounds and legal consequences of the replacement of persons in a civil obligation are described.

The paper substantiates the conclusion that it is necessary to distinguish between the content of the concepts of «obligations with a plurality of entities» and «obligations with a plurality of persons». An obligation with a plurality of entities is a type of complex binding legal relationship, which is characterized by a special legal relationship between its subjects (parties, other persons), which complicates the exercise of subjective civil rights and (or) performance responsibilities. An obligation with a plurality of persons is a single obligation where several persons participate on the part of the creditor and / or the debtor. This legal relationship, in addition to complicating the subject composition, is characterized by the unity of the object of obligation and the presence of internal and external legal ties between its participants.

The criteria for classification of civil law obligations with a plurality of entities have been proposed: a) depending on the grounds for the obligation with a plurality of entities: contractual and non-contractual. Meanwhile, non-contractual obligations with a plurality of entities can be divided into those that arise from lawful acts and appear because of some damages; b) depending on the relationship between the entities that form the plurality: obligations with a plurality of entities and obligations involving third parties; c) depending on the moment of occurrence of the plurality, they are distinguished as those that arise at the moment of occurrence of the obligation; in the process of existence of the obligation; at the time of fulfillment of the obligation.

It was concluded that obligations with a plurality of entities, being a separate type of civil obligations and having its own type of line (partial, joint and several and subsidiary), which is due to different qualifications (in partial obligations to each creditor (debtor) owns a share in the object, in the joint and several obligation there is

a rule «one for all», and in the subsidiary obligation established the order of its implementation by the principal and subsidiary debtors), not subject to a generalized model of behavior of their participants, which eliminates the possibility of modeling common legislative provisions for this type of obligation.

Legal regulation of civil law obligations with a plurality of entities is defined as a regulated influence on such relations of the system of legal remedies that establish a model of actual behavior of their subjects, aimed at achieving a legal result due to involvement on the part of the creditor and / or debtor obligations of two or more entities, as well as third parties.

It is substantiated that in a partial obligation several persons on the side of the debtor / creditor are the only subject i.e. the creditor / debtor, and not separate parties of the obligatory legal relationship. Such persons are parties to internal relations in obligations with a plurality of persons, which determines their mutual rights and obligations.

The work defines that the plurality of entities on the side of the debtor and the creditor in joint and several obligations, the freedom of the creditor (creditors) to make claims and the principle of proper performance of obligations determine the legal relationship between debtors and persons who are creditors (internal legal relations) and the legal relationship between debtors and creditors (external legal relations). The content of the latter consists of the mutual rights and obligations of joint and several creditors and debtors, the dynamics of which are aimed at fulfilling the joint and several obligations. The substantive burden of internal relations is due to the type of plurality and in the case of passive plurality, such relations mediate the recourse claims of each of the debtors who fulfilled the requirements of the creditor. As for the internal relations between creditors, they are designed to streamline the distribution of performance between creditors, in the event that the performance was received by one of them.

In order to ensure the proper performance of a passive joint and several obligations in the event of the replacement of one of the joint and several debtors, it is necessary, in addition to the consent of the creditor, to obtain the consent of the other joint and several debtors. Such an agreement also guarantees the possibility of filing a recourse claim against the new debtor in the future.

It is determined that the subsidiary obligation is distinguished from other types of participation on the debtor's side of two entities (main and additional debtors) and the possibility of the creditor to file a claim against them in the order established by law. The task of the additional debtor is to fulfill the obligation in the event that the principal debtor refused to satisfy the creditor's claim or the creditor did not receive from him within a reasonable time a response to the claim, which does not give grounds to consider the additional debtor as a person responsible for breach of obligations, the institution of a subsidiary obligation to associate with the peculiarities of civil liability in the case where the contract or law provides for the possibility of fulfillment of the obligation by another person.

It is concluded that the legal model, according to which third parties participate in a civil obligation, is designed to minimize the risks to which the parties to the obligation are exposed in the event of non-performance or proper performance. This model mediates the relationship between the parties to the obligation and the legal relationship between the parties and third parties, the content of which is due to the conclusion of an agreement in favor of a third party; ensuring the fulfillment of obligations by a third party (surety, guarantee, property surety); performance of an obligation by a third party or to a third party

Specific proposals and recommendations for improving the legal regulation of obligations with a plurality of entities in Ukraine have been developed.

Keywords: obligation with a plurality of entities, obligation with a plurality of persons, party to the obligation, third party, partial obligation, joint and several obligation, subsidiary obligation, contract in favour of a third party, assignment of rights requirements, debt transfer.

Підписано до друку 19.11.2020 р.
Формат 60x90/16. Гарнітура Times.
Папір офсетний. Друк на дублікаторі.
Умов. друк. арк. 1,9. Обл.-вид. арк. 2,0.
Зам. № А037-20. Тираж 100 прим.

Видавець та виготовлювач
Західноукраїнський національний університет
вул. Львівська, 11, м. Тернопіль 46009

*Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців ДК № 3467 від 23.04.2009 р.*

Видавничо-поліграфічний центр «Економічна думка ЗУНУ»
вул. Бережанська, 2, м. Тернопіль 46009
тел. (0352) 47-58-72
E-mail: edition@tneu.edu.ua